

ԱԶԳԱՅԻՆ պատմական յուշարձանները թէեւ համառօտ բայց զոհացուցիչ տեղեկութիւններ կ'արձանագրեն Հայ Եկեղեցւոյ յարաբերութեանց մասին՝ Եփեսոսի

և յետոյ Աշտիշատի Գ. (435) ժողովէն՝ ուր կը հերքուին Թէոդորոս Մոպսուեստացւոյն և Դիոդոր Տարսոնեցիին մոլոտական գրքերը, որոնք Նեստորի չարափառ աղանդին յարած մոլորեալներու կողմէ հայերէն թարգմանուած՝ սկսեալ էին մեր աշխարհին մէջ ալ ապականութիւնը սերմանել:

Խորենացին պատմականին մէջ, իսկ Գրիգոր Տղայ (առ Տուտէորդին) դաւանական տեսակէտով թանկագին էջեր ունի՝ Օմնեցիի աստուածաբանական կուռ գրչին օծումով:

Եփեսոսի տիեզերական Ս. Ժողովին « ոչ հանդիպեցան, ինչպէս կ'ընէ Խորենացին, մեծն Սահակ և Մեսրոպ »: Ժանօթ է հայ նախարարներու անգութ և անհեռատես արարքը. վահրամ Ե ի ձեռքով Արտաշէս Գ ի հետ զահընկէց էր նաեւ Ս. Սահակ Հայրապետ 428 թուականէն ի վեր, և իր աթոռին վրայ ապօրինի և անարժան դէմքեր՝ Շմուէլ, Սուրմակ, Բրբրէշոյ՝ չէզոքացուցած էին Ս. Մեսրոպի ալ ազդեցութիւնը: Ահա թէ ինչո՞ւ թափուր մնաց Ս. Սահակի արժանաւոր տեղը այն Ս. Ժողովին մէջ:

Խորենացին քանի մը տողի մէջ կը քանդակէ այդ Ս. Ժողովին պատմութիւնը. «Ամբա-

րիշտն Նեստոր . . . հրէական իմացմանց հետեւեալ հայհոյեաց զամենասուրբ Կոյսն ՄԱՐԻԱՅԻՆ լինել և ոչ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ . . . վասն որոյ ժողովեալ սրբոց Հարցն յԱսիա, ի ծովահայեացն Եփեսոս, զբաւորա-

Մանգրն. Ս. Ղազարու

ԱՒԵՏՈՒՄ

Բաւտ. գր. 1661

Ս. Ժողովին հետ, ինչպէս յայտնի է Աշտիշատի Բ. (432-3) ժողովէն՝ ուր մեր Հարք՝ Ս. Սահակի հետ կ'ընդունին Եփեսական Հարց դաւանութիւնը հանգերձանոր վճիռներովն ու վեց կանոններովը.

կան վերձանութեամբ, Կեղեստինոս Հռոմայ (իմա իր փոխանորդներով), Կիւրղոս Աղեքսանդրի, Յորնաղիոս Երուսաղէմի, (Յովհաննէս Անտիոքայ), Մեմնոն Եփեսոսի, Պաւղոս Եմեսու, Թէոդոտիոս Անկիւրիայ, և այլ բազում, համանգամայն երկերիւր հարք, նշովեալ զՆեստոր, խոստովանեցին մի Որդի Աստուծոյ զՏէր մեր Յիսուս Կրիստոս և ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ՝ զամենասուրբ Կոյսն Մարիամ »: (Գրք Գ. ԳԼ. ԿԱ):

Եփեսոսի դաւանութիւնը կը տարածուէր ամբողջ աշխարհ: Նոյն ժողովի սուրբ Հայրերէն՝ Կիւրեղ, Պրոկղ, Ակակ, Թաղթ մը գրեցին Հայոց Եկեղեցւոյն ծանուցանելով Նեստորի դատապարտութիւնը «զգուշացուցանելով զնոսա, քանզի լըւան եթէ ոմանք ի չարափառացն աշակերտացն առեալ զգիրս Թէոդորոսի Մոպսուեստացւոյ, զվարդապետին Նեստորի և զաշակերտին Թէոդորի, գնացին յաշխարհն Հայոց» (Խոր. Անդ. — Կորիւն. Սոփ. էջ 27):

Այդ շրջանին յոյն լեզուին և ուսման ծարաւով խումբ խումբ Բիւզանդիոն կու գային մեր թարգմանիչները, Յովսէփ և Եգնիկ, յետոյ Ղեւոնդ ու Կորիւն, հուսկ ծաղարար և յաղարար Յովհան և Արձան: Մաքսիմիանոս Բուզանդիոնի հայրապետը, վերոյիշեալ թուղթը յանձնեց ասոնց, որոնք արդէն լսելով Ս. Սահակի վերադարձը իր աթոռին վրայ՝ (432) փութացին Հայաստան: Ս. Սահակ, որ արդէն բարեկարգական ժողովի մը զումարումին մէջ էր յԱշտիշատ, այս թուղթին վրայ հոն հրաւիրեց բոլոր հայ եպիսկոպոսութիւնը,

ուր ընդգրկեցին միաբան Եփեսական դաւանութիւնը՝ նշովելով Նեստորն ու իր համախոհները:

Նեստոր ու Նեստորականը սակայն զէնքերնին մէկդի չէին դրած. Թ. Մոպսուեստացւոյն և Դիոդոր Տարսոնեցիին մոլորական գրքերով կը շարունակէին ու

Մանգրն. Ս. Ղազարու

Բաւտ. գր. 1500 ?

ՄՈԳԵՐՈՒ ԵՐԿՐՊԱԳՈՒԹԻՒՆԸ

րոմացանութիւնը նաեւ Հայաստանի մէջ:

Ս. Սահակ կաթ. Եկեղեցւոյ հաւատքը ամբիժ և անարատ պահելու նախանձախնդրութեամբ Լուսաւորչի զաւակներուն մէջ, փութաց 435 ին ժողով մ'ալ զումարելու (Աշտիշատու Գ), ուր հանդիսապէս

հերքեցին նեատորամիտ « սուտապատում և ընդունայնախօս աւանդութիւնս » և նշ-
գովելով զանոնք « ի միջոյ բարձեալ՝ աշ-
խարհահալած արտաքոյ իւրեանց մերժե-
ցին. զի մի՛ ի լուսաւոր վարդապետութիւնն
ծուխ ինչ սատանայական յարեացի »¹ :

Աշտիշատի Գ ժողովին մէջ Մոպսուես-
տացւոյն և Թէոդորոսի գրքերը դատա-
պարտելէն վերջ, Ս. Սահակ ժողովական
Հարց հետ ուղղափառ դաւանութեան թուղթ
մը գրեց Պրովիդի, որուն պատասխանեց
Պրովիդ՝ նոյնպէս դաւանաբանական թուղ-
թով մը : Վերջինիս սիրով համաձայնեցաւ
Ս. Սահակ, քանի որ ուղղափառ վար-
դապետութիւնն էր, որ հոն կը պարզէր
Քրիստոսի մէկ անձին, երկու բնութեանց
շուրջ և Ս. Կոյսին Աստուածամայրութեան :

Եփեսոսի ժողովի պատմականը որքան
Հայ Եկեղեցւոյ հետ կը յարաբերի՝ այս-
չափ է. մինչ անդին նեատորականութեան
կոիւր դեռ երկար կը շարունակուի յոյն
աշխարհի մէջ « Երեց զխոց » խնդրին
տակ ծածկուած, մինչեւ Կ. Պոլսի Բ ժո-
ղովը 553ին, ուր վերջին հարուածը կը
ստանայ :

Հանդէպ յոյն մտքին՝ թէեւ նուրբ և
վերաթուիչ, հայ միտքը կարծես մեծագոյն
պարծանք մ'ունի քրիստոնէական դաւա-
նական հարցերուն մէջ. Աթանասի, Գրի-
գորներու, Բարսեղներու և Կիւրեղներու
հետ աստուածութեան անձառելի խոր-
հորդներուն երկրպագու են մեր հայրա-
պետներն ալ. բայց բարեբախտաբար
Լուսաւորչի աթոռին վրայ երեւցած չեն
տիպարներ՝ որոնց նգովք կարդացած ըլ-
լայ Քրիստոսի մի և կաթողիկէ Եկեղե-
ցեցին, ինչպէս կարդաց Արիստի, Մակե-
դոնի, Նեստորի ու Եւտիքէսի :

Այս նկատողութիւնը կը հիմնուի նոյն
ինքն Ս. Սահակի ըսածներուն վրայ,
հայրապետի մը որ Կիւրեղի տիպարէն
վար չի քնար սրբապետ հոգեովն ու աս-
տուածաբանական խորութեամբը :

Արդարեւ երբ նա Եփեսական Հարց

դաւանագիրը կ'ընդգրկէր՝ որպէս տիեզե-
րական Ս. Եկեղեցւոյ անսխալ հաւատքը,
նախ իր արդար զայրոյթը չէր ծածկեր
Պրովիդի՝ գրելով ընդդէմ Նեստորականե-
րուն. « Երկուս որդիս և երկու տաճարս
մենքենայեն գտանել, ընդ միտս իւրեանց
խորհել աներկիւղութեամբ և անամոթու-
թեամբ, զամօթ իւրեանց լըրութեամբ
յայտնապէս պատմեն »² : Յետոյ կը ճշդէր
մարդուս մտքին բռնելիք դիրքը հանդէպ
Աստուծոյ և մեր հաւատքի գերբնական
ճշմարտութեանց. « Զի հոգի է Աստուած
և կամօք երեւեալ... Հաւատամք ճշմար-
տին անգիտութեամբ և անհասութեամբ,
զի ամենայն մարդ ըստ պատկերի : Աս-
տուծոյ, այլ թէ որպէս կամ գիտող, Աս-
տուծոյ է գիտել : Բայց զարմացեալ եմ
ընդ այնս որք աշխի քան զինքեանց չափ
ջանան և նկրտին ըմբռնել զանհաւ զառանց
ըմբռնելոյն »³ :

Զարմանքն ու զայրոյթը սակայն ո'չ
հաւատացեալները կը փրկեն մոլորութենէ
և ո'չ մոլորեալները կը կասեցնեն իրենց
չարիքէն. առ այս Ս. Սահակ խիստ մի-
ջոցներու կը դիմէ. « Մեր աստ որ զայն-
պիսի իշխեն յանձն առնուլ և կամ ուրեք
ուրեք, ի տեղիս գտանիցի՝ խորհել կամ
խօսել ոչ միայն չլեղոյնիմք կամ հարածեմք,
այլ բազում և մեծամեծ պատիժ պատու-
հասի անեկ ոչ դանդաղիմք »⁴ :

Ու օրինակով մը կը յիշեցնէ Պրովիդի,
որ եթէ այնքան մեծ պատիժ կը ստա-
նան թագաւորին ծիրանին ապականող
պապաւորները « որչափ եւս առաւել պատ-
շաճ է, որ զանեղծ և զանարատ հաշատե
յայտականութիւն զարձուցանել ջանան, և որ
անհաս և՛ հասանելի ձանապարհին, և յա-
շիտենական շուտոյն գեր ի վերոյ յինել յօ-
ժարին, և սրբոյ զանաւոր զանքին Երրոր-
դորեան քննութիւն » ջանան ընդ խնդիր ար-
կանել, առաւել ևս նոցա ընդունել պատիժս
պատուհասի ըստ իւրեանց խորհրդոց »⁵ :

1. Սոփերը Հայկ. ԺԱ. Կորին. Վարք Մաշտոցի.
էջ 26-7. - 2. Անդ, Բ. էջ 143. - 3. Անդ, էջ 142,
համալ՝ Եղեկ. Եղծ պատմութ. էջ 8. - 4. Անդ, էջ
146. - 5. Անդ, էջ 147.

Այս տողերը կը ցուցնեն որ Հայ Ե-
կեղեցւոյ մէջ ալ գոյութիւն ունէր հա-
շատաքննութիւնը, որ օրինաւոր կերպով
մեր Ս. Հայրերէն գործածուած է, ինչպէս
ապա կը յիշէ իր կարգին Մագիստրոս ալ
երբ գործ կ'ունենայ Պաւ-
ղկեաններուն հետ, և ա-
նոնց արժանի պատիժներ
կու տայ, տուններ կը քանդէ
և կ'արտադաճմանէ, աւել-
ցընելով թէ աշխի'ն ալ իշ-
խանութիւն և հրաւան ունեիւնք
Ս. Հայրերէն, այսինքն անոնց
մարմնոյն ալ վնասելու¹ :

Աստուած ինք ըսած էր « բար-
ձեք զգարն ի միջոյ ձերմէ » :
Ս. Սահակի՝ որ Հայ Ե-
կեղեցւոյ դաւանութեան ներ-
կայացուցիչն է, ընդունելու-
թենէն և փարումէն Եփե-
սական հարց թուղթին եւ
վճիռներուն՝ կրնանք հետեւ-
ցընել որ այդ հաւատքը ար-
դէն բացայայտ և ընդունուած
էր հայութենէն, առաքելա-
կան աւանդութենէ անշուշտ,
և զրապէս ալ Ս. Լուսաւոր-
չի վարդապետութիւնէն՝ զոր
մեղի կ'աւանդէ Ագաթանգե-
ղոս իր ծանօթ գործին մէջ :
Եթէ պահ մը ներելի ալ հա-
մարուի տարակուսիլ թէ Լու-
սաւորչի չըլլայ, սակայն այդ
հաւատքը Եփեսական ժողո-
վէն առաջ է որպէս դաւա-
նութիւն Հայ Եկեղեցւոյ,
վասն զի մինչ կը յիշատակէ
Նիկիան, անդին և ոչ ակն-
արկ մ'ունի Եփեսոսի՝ երբ
կը խօսի Քրիստոսի մէկ անձին և կրկին բը-
նութեանց մասին : « Ծնունդ Աստուածոր-
դոյն որ ի կուսէն... Զի ոչ եթէ յորմէ հետէ

ծնունդն ի կուսէն իցէ՝ յայնմ հետէ սկիզբն
անսկզբան Բանին գոյացութեան, այլ յա-
ռաջ քան զամենայն յաւիտեանս ծնաւ ի
Հօրէ, իսկ արդ վասն մեր էջ և մարմնով
ծնաւ ի կուսէն » . ուր յայտնի է թէ մի

Մանգրն. Ս. Ղազարու
ԱԻԵՏՈՒՄ
Ճաշոց 1356ի

և նոյն Բանն է որ Հօր Աստուծմէ զաս-
կը ծնանի նաեւ Ս. Կուսէն : Դարձեալ
այլուր. « Եւ յղացեալ այնուհետեւ ի Հոգ-

1. Դոճապէս կ'ըմբեր Ս. Մեսրոբ՝ Կորինի վկայելովը. « Որք ոչմ զայնմ յուղղութիւն հաւանական
բազմո՝ սաստկազոյմ խոշտամբամօք պատուհասէին ի բանտ և ի կապամս և յայլ ինչ տամջանա-
րամս. իսկ յորժամ այնու եւս պակասեալք ի փրկութեմէ գտանէին Աստուծոյ ատելիքմ՝ ապա խամ-
ծեալս և մրեալս և պէսպէս խայտառակամօք հալածէին յաշխարհէ » . Սոփերը. Վարք Մաշտոցի. էջ 15.

ւոյն Սրբոյ շնորհագիրտ Կուսին յանա-
պական արգանդին զորդին Աստուծոյ, ան-
հասական պայմանաւ»¹:

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ սրբազան պաշտամանց
մէջ Ս. Կոյսն ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ հռչակող եր-
գերը անբաւ են. և ամէնէն ցայտուն՝ ժա-
մանունները. «ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ զրեզ խոստո-
վանեալ երկրպագէ Եկեղեցի ոչորսխառաց».
և անոր բով «Աղաչեմք զրեզ Ս. Կոյս Մարիամ
Աստուածածին... որ զամենայն գոյութեանց
զՍտեղծիչն ծնար անձնաւորսն»։ ու «Աստուա-
ծածին անհարմարեալ, զհասն անսկիզբն յը-
ղացար և զԱստուածն անխնայալին ծնար»:

ԽՈՐԵՆԱՅԻՆ իր դասական ու աստուա-
ծաբան գրչով՝ Ծնեղեան ու Վերափոխման
շարականներուն մէջ անբաւ գանձ ունի.
«Յոյս և փրկութեան մայր», «Ստեղծողին
մայր», «Որ զարարչակից Բանն գոյացեալ
ստորգապէս աշխարհի ծնար», «Նոր սրան-
չելիք... Կոյսի ծնանի Ստուած և մարդ»:

ՍՏ. ՍԻՆԵՑԻՆ ամէնէն առատաբան,
պատկերալից և վեհամասն է Աստուածա-
մօր ընծայած տողերուն մէջ. կարեւորներէն
միայն զոյգ մը կը բաւէ զմեզ դիւթելու.
«Զանապական Կոյսն Մարիամ Աստուածածին
խոստովանի Ս. Եկեղեցի», «Տեսին զար-
խանալի զօրութեանց զԱստուած մարմնով
առ ի քեզ ծնեալ. իսկ Եկեղեցի Որդոյ քո
Աստուածածին զրեզ խոստովանի»:

ՆԱՐԵԿԱՅԻՈՅՆ քնարին թելերը կ'եր-
գեն, կը զմայլին ու կը նուաղին Տիրա-
մօր սիրով. «ՆԱՐԵԿԱՅԻՆ մէջ իր բոլոր տեւե-
ղերը, արուեստն ու պատկերասրահները կը
ձգտին վեր հանելու գերագոյն փառքը որ ԱՍ-
ՏՈՒԱԾԱԾԱԾԻՆ թիւն է. «Մայր կարեա-
մատոյց Ստեղծողին». «Ո՛վ ամենասուրբ, ա-
րարչընկալ Տիրոջի և Աստուածածին, որ
զանտանելին երկնի բարձրութեան և երկրի
բայնութեան, ծովոյ խորութեան և անդերոյց
անհասութեան, զ'ի քեզ մարմնացեալն իս-
կութեամբ եռքեան յորովայն անձուկ սուրբոյ
քոսն սեկեկի կրեզ գօրեցեր». «Միածինն Հօր՝
և քեզ անդրանկի... Մայրոյ Բարձրեայ Տեսնե
Յիսուսի»:

ՍԱՐԿԱՒԱԳ Վ. ի խորհրդապաշտ վերա-
ցումներէն. «Անբաւելոյն քովանդակութիւն,

և պարագրոշիւն անպարագրականի եռ-
քեան, սկիզբն անսկիւսանէ, և անժամանա-
կէին սահման ժամանակական» (Սոփեբք):

Զանց ընելով Շնորհալույսն և այլ հոգեւը-
ւագ երգիչներու տաղերը, իրրեւ ճարմանդ
Աստուածամօր լուսանիւթ պատմութեանին
կը կնքենք ՊԵՏՐՈՍ ԵՊԻՍԿ. Սիւնեցւոյն
տողերով. «Արդ զի՞նչ այլ առաւ օրինակի
առեալ ի մէջ ընծայեցոյք քեզ, Ս. Աստուա-
ծածին, ո՛չ սպարէն անցեր ըստ միտոյ, ո՛չ
սպարէն եղեր ըստ բան, ո՛չ սպարէն գեր
ի վերայ գտար եղերոցս. և այս յաւետ յիրա-
ւի, զի զԱստուած ընկալար, զի զԱստուած յը-
ղացար, զի զԱստուած ծնար, զի զԱստուած
կարեւորեցեր, զի զԱստուած գոյեցեր»:

Գեղեցիկ և սիրալի պիտի ըլլար հոս
պարզել մեր սուրբ Հարց հիւսած բոլոր
գովեստներն ու փառապատկերները ամէն
դարէ՝ ի պատիւ Աստուածամօր: Եւ եթէ
այդ հնարաւոր չէ այս անձուկ էջերուն
մէջ, թող բաւեն այս նմոշները՝ ճաշակը
տալու մեզի այն անմահ գեղեցկութեանց
և երանաւետ բուրբիւններուն, որոնք կը
բարձրանան Տիրամօր՝ աստուածավառ
խնկանոցէն Հայ Եկեղեցւոյ որ ամէն ազգէ
աւելի հին և նոյնիսկ առաքելական դարէն
յիշատակ ունի Ս. Կուսին բարեպաշտու-
թեան՝ որպէս Աստուածամօր. վկայ աւան-
դութիւնը Ս. Բարթողիմէոսի ի Հայս բե-
րած Տիրամօր պատկերին² Հոգեւոյ վանքի.
որուն կ'աւանդէ անշուշտ «ԶԵԼԵՆԱՎԱՐԻՍ
անարատ ծնողի քո»³. վկայ Տիրամօր տօ-
ները Դ-Ե դարերէն, այնքան հրաշագործ
պատկեր, տաճար ու վանք, գրական ու
գծագրական ամբաւ էջեր. հուսկ մեր ծե-
րունիներուն հաւատքը՝ որպէս կտակ մեզի
և յաջորդներուն:

Հ. ԵՂԱՍ ՓԵՁԻԿԵԱՆ

1. Ազաթանգեղոս, էջ 287. (տպ. 1930). - 2. Անդ.
էջ 287-8. - 3. Խորենացի. մանգր. 283. - Ճառքնա-
ք. (Ս. Ղազարու). - Աւետիքեան. Բցար. շարակ.
353. - Ազգեր. Վրբ. Սրբ. հտ. Թ. 436. - 4. Սահակ
կաթ. (Է դար). Շարական Խաչի.

ՀԱՅ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՎԻՇԱՊԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՐԳԵՐՈՒՆ ՄԷՁ

(ՓԻՒՆԻԿ ԹԷ ԱՐԾԻԻ)

(Շար. տես Բազմ. 1931 էջ 300)

Գրականութեան մէջ պատահածին պէս
Հպատակեցաւ գորգաշինութեան գեղա-
լուեստական արհեստին մէջ: Մինչ Պար-
սից տաղասացական գրականութիւնը զար-
գացած էր ժԲ դարուն, գորգաշինութիւնը
միայն ժՁ դարուն յայտնուեցաւ, քիչ մը
անակնկալօրէն. (օրինակ Արտեպիլ շի-
նուած Մահմետական Մագսուտի ժՁ դա-
րուն գորգը) մինչ գորգաշինութիւնը Հայոց
մօտ պատմականօրէն Ը դարէն իսկ կը
սկսէր (կատարեալ կտորներ զարգացած
արուեստի եւ արհեստի ճիւղերով ժԳ դա-
րէն ունինք). որով պարսիկ ժՁ դարուն
արուեստը չէր կրնար արդէն իր գոյու-
թեան շատ ու շատ առաջ գոյութիւն ունե-
ցող Հայ գորգաշինութեան արուեստին հա-
մար ըլլալ այն՝ ինչ որ Պարսիկ գրականու-
թիւնը եղաւ Միջնադարեան Հայ Տաղա-
սացութեան համար: Ասկէ զատ ժԲ դա-
րէն սկսեալ խաղաղութեան կարճ շրջան-
ներ վայելեց Հայաստան մինչեւ ժԳ դար
(1375ին ինկաւ Կիլիկիան, վերջին Հայ-
կական անուանական ինքնավար կեդրոնը),
և Թաթարական տիրապետութեան տակ
Հայը իր վայելած բաղդատական հանգրս-
տութեամբ կրցաւ ծլեցնել ու ծաղկեցնել
հետեւողական գրականութիւն մը, մինչ
էր գորգաշինութիւնը ծաղկիլ սկսաւ ի
Պարսկաստան, ժՁ դարէն սկսեալ Հա-
յաստան ալ աւելի անտանելի, քայքայ-
ման, փճացման, անշրջանական կեանք մը
ապրեցաւ: ԺԷ դարուն մոլեռանդ Մահմե-

տական բռնատիրութիւնը այնպիսի աղե-
տալի համեմատութեան մը հասաւ որ Հայ
գրականութիւնն իսկ, որ հետզհետէ ազ-
գային նկարագիրը կը կորսնցընէր, ջնջուե-
ցաւ, բնիկ ժողովրդին հետ ամէն բան
արմատախիլ եղաւ ցիրուցան ընելով Հայ
արուեստը ու մշակոյթը. որով մենք պարս-
կական գորգաշինութեան արուեստին ծաղ-
կումէն օգտուելու առիթ կամ միջոց չու-
նեցանք, եւ նոյն իսկ կրնանք ըսել որ
մեր բռնագաղթ եղած ժողովրդին եւ ար-
ուեստին շնորհիւ միայն Պարսիկ գորգա-
շինական արուեստը գոյութեան իրաւունք
ստանալով զարգացաւ: Ահա թէ ինչու
Ս. Ս. ի նման չեմ խորհրդ թէ «Պարս-
կական արուեստը մանաւանդ մոնկոլեան
շրջանին, իրր միջնորդ ծառայած կրնայ
ըլլալ» Հայկական արուեստին մէջ եղած
իրր թէ Զինական փոխառութեանց հա-
մար: Այդպիսի ազդեցութիւն մը կամ ազ-
դեցութեան միջնորդութիւն մը պէտք էր
որ ամենէն առաջ երեւէր մեր մանրա-
նկարչական արուեստին մէջ, որ սակայն իր
խորքին մէջ կը պակսի, եւ ուր հետքեր
կան Արաբականին. ակնարկութիւնս հայ
աշխարհիկ մանրանկարչութեան մասին է.
որ խորանի կազմութեան եւ թռչնոց, կեն-
դանեաց ու բոյսերու ձեւերուն:

Եթէ Զինական շատ մանր մոլեր հետ-
քեր ուզենք տեսնել Հայ գորգաշինութեան
գծարուեստին մէջ, ատոնք եղած են Արաբ
տիրապետութեան վերջին շրջանին, իսկ